

Оксана Дурманенко , аспірантка кафедри
педагогіки вищої школи
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ» В КОНТЕКСТІ МОНІТОРИНГУ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті подається сутнісний аналіз поняття «педагогічні умови», а також визначаються особливості реалізації педагогічних умов у контексті моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: педагогічні умови, виховна робота, моніторинг, вищий навчальний заклад.

Постановка проблеми. Метою діяльності сучасної вищої школи є підготовка висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців, в основі якої лежить формування професійно-компетентної, соціально активної, творчої особистості. В усіх сферах освіти здійснюється пошук способів інтенсифікації і швидкої модернізації системи професійної підготовки, підвищення якості навчання та виховання з використанням новітніх інтерактивних технологій. Сьогодні актуалізується проблема посилення виховного впливу педагогічного процесу вищих освітніх закладів освіти як основи удосконалення професійної підготовки.

З огляду на це, перед вищими навчальними закладами виникають нові завдання, пов'язані з пошуком системи аналізу й прогнозування навчально-виховного процесу в його динаміці та взаємозв'язку. Ці завдання в змозі розв'язати моніторинг, сутність якого полягає в спостереженні, дослідженні та аналізі одержаних результатів з подальшим моделюванням, прогнозуванням та прийняттям відповідного управлінського рішення.

Від якості організації моніторингу значною мірою залежить удосконалення виховної системи у вищому навчальному закладі, якій були б властиві багатовекторність, гнучкість, динамізм, мобільність, здатність до самоорганізації. У свою чергу якість і ефективність моніторингу виховної

роботи залежить від педагогічних умов, реалізація яких забезпечується відкритістю процесу моніторингових процедур; органічним поєднанням зовнішнього і внутрішнього поточного коригування діяльності об'єктів моніторингу та заохоченням учасників виховного процесу щодо його перспективного розвитку та результативності.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз педагогічної, психологічної та філософської наукової літератури свідчить про те, що проблема сутнісного та змістового аналізу поняття педагогічних умов розглядається вченими з різних аспектів. Так, дослідження педагогічних умов як теоретичної основи становлять наукові положення сучасної педагогічної науки щодо: професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах (А. Алексюк), зокрема, професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах (А.Дьомін, В.Лузан), застосування інформаційних технологій у навчальному процесі вищих навчальних закладів (Р.Гуревич, В. Ключко, М. Козяр, В.Монахов, В.Стрельніков, Н. Тверезовська); моніторинг організації виховної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах (А.Денисенко).

Детально визначили та проаналізували досліджуване поняття Н. Тверезовська та Л. Філіппова в статті «Сутність та зміст поняття "педагогічні умови"» (в журналі «Нова педагогічна думка»).

Метою статті є теоретичний аналіз сутності поняття педагогічних умов у контексті організації та проведення моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу.

У тлумачному словнику української мови зазначається, що умова – це «необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [8, с. 632]. До умов зазвичай відносять зовнішні і (або) внутрішні обставини, те, від чого що-небудь, залежить (С. Ожегов).

У філософському розумінні умови визначають зовнішні обставини, які детермінують виникнення певного явища, результату цілеспрямованої

діяльності [11]. Отже, без наявності таких обставин бажане явище виникнути не може.

Оскільки ми розкриваємо зміст поняття «педагогічні умови», то логічним є твердження, що мова йде про обставини, пов'язані з організацією навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі, з тим зовнішнім навчально-виховним середовищем, у якому відбувається пізнавальна, навчальна, науково-дослідницька і виховна діяльність студентів, спрямована на формування в них насамперед професійних знань, умінь і навичок, розвиток їх світоглядної культури, професійної компетентності тощо.

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що педагогічними умовами прийнято вважати зовнішні обставини, які забезпечують функціонування та розвиток процесу, що вимагає певного упорядкування - організації. Організація розуміється як процес досягнення визначеності в зовнішніх і внутрішніх відносинах систем, необхідної для забезпечення стійкості систем у змінному середовищі проживання [5].

Отже, педагогічні умови ми визначаємо як особливості організації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі, що детермінують результати виховання, освіти та розвитку особистості студента, об'єктивно забезпечують можливість їх досягнення.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури нами встановлено, що професійна підготовка як інтегративна навчально-виховна діяльність допускає взаємодію двох сторін – суб'єкту і об'єкту, які знаходяться у визначеному навчально-виховному „просторі” вищого навчального закладу. Однією із складових цього „простору” і є педагогічні умови.

Іншими словами, в процесі організації якоїсь конкретної діяльності для її ефективності необхідно виділяти певні умови реалізації даної сукупності процесів. Умова - це те, від чого залежить дещо інше (обумовлює); істотний компонент комплексу об'єктів (речей, їх станів, взаємодії), з наявності якого з необхідністю впливає існування даного явища. Саме педагогічні умови - це одна зі сторін закономірності певного (виховного, навчального) процесу[7].

У вітчизняній педагогіці виділено кілька рівнів педагогічних умов. Так,

перший рівень педагогічних умов - це особистісні характеристики студентів, які детермінують успішність протікання навчально-виховного процесу. Другий рівень педагогічних умов - безпосередні обставини реалізації процесу (навчання, виховання) - власне класичні педагогічні умови:

- змісту та організації діяльності студентів;
- міжособистісних відносин, спілкування в групі;
- відносин педагогів зі студентами;
- адаптація студентів до нового освітнього середовища;
- взаємодії навчального закладу з навколишнім середовищем та ін.. [9].

У ході дослідження нами встановлено, що саме другий рівень педагогічних умов являє собою свого роду проекцію обставин виховного процесу на суб'єктивний світ вихованця. Іншими словами в якості педагогічної умови може розглядатися суб'єктивне сприйняття студентом навчально-виховної, дослідницько-пошукової, громадсько-корисної, волонтерської, діяльності, міжособистісних відносин, соціальних взаємодій та інших обставин виховного процесу. Визначальним стає підготовленість особистості студента до вирішення поставлених завдань, його внутрішня мотивація та система ціннісних орієнтацій.

Важливість моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі пояснюється, на нашу думку, тим, що це виключно складна методологічна проблема. Адже йдеться про характеристики, які через свою природу не можуть повністю виразитись у цифрах і формулах.

Розуміючи під якістю виховної діяльності вищого навчального закладу результати, в яких відображено досягнутий рівень мети та виконання завдань виховання, динаміку особистісного розвитку студента, його соціального інтелекту та соціальної активності, рівень його особистих зусиль з досягнення професійних знань, умінь і навичок, зміни професійної компетентності педагога та його ставлення до роботи й вихованців, упровадження й використання сучасних педагогічних технологій, уважається, що спільними показниками якості виховної роботи навчального закладу можуть бути рівні:

- виховного процесу як результату педагогічної діяльності;

- вихованості, особистісних рис і професійних здібностей студентів;
- правового, кадрового, науково-методичного, матеріально-технічного, фінансового забезпечення процесу виховання;
- готовності до професійної діяльності;
- професійної компетентності та готовності педагогів до виховної діяльності.

Об'єктами моніторингу у виховному середовищі вищого навчального закладу можуть бути його складові, структура, позитивні та негативні впливи на студентську молодь різних суб'єктів виховного процесу, застосування засобів мінімізації негативних впливів, вироблення стратегії й тактики спільних дій навчального закладу, сім'ї, громадських організацій, органів місцевого самоврядування, спрямованих на активізацію та оптимізацію навчально-виховного процесу, пошук новітніх педагогічних технологій, на визначення порогових рівнів інтеграції виховного та соціального середовища[9].

У нашому дослідженні ми особливу увагу акцентували на організації виховної роботи як результаті педагогічної діяльності. Зокрема, акцентували увагу на дослідженні рівня вихованості студентів, визначивши такі їх особистісні характеристики, як: наукову ерудицію, соціальний інтелект, соціальну фасилітативність, комунікативність, рівень комунікативного контролю (гнучкість мислення), соціальну зрілість, соціальну активність, толерантність, рівень здатності до співпереживання та рефлексії. Окремою складовою дослідження було також визначення професійних здібностей (організаторських, лідерських, перцептивних; сугестивних; науково-пізнавальних; емоційної стійкості; спостережливості і професійного оптимізму; експресивності; прогнозування та проектування, ініціативності, відповідальності, креативності тощо).

Критеріями вихованості особистості слугували для нас теоретично вмотивовані показники сформованості рис особистості студента й такими були визначені когнітивний, ціннісно-мотиваційний, поведінково-діяльнісний і саморегулятивний критерії.

Діагностично дієвими виявились критерії й показники вихованості студентів за умов забезпечення їх кількісним інструментарієм. Таким інструментарієм виступають три рівні вихованості студентів: перший рівень – низький (характеризується нестійкістю системи соціальних відносин особистості і недостатністю досвіду позитивної поведінки, яка регулюється переважно вимогами з боку викладачів або ж інших дорослих); другий рівень – допустимий (характеризується стійкістю системи соціальних відносин особистості, наявністю досвіду позитивної поведінки, – навіть за відсутності активної позиції особистості); третій рівень – достатній (характеризується стабільністю системи соціальних відносин особистості, її стійкою позитивною поведінкою, проявами активної самостійної діяльності).

У ході дослідження нами було з'ясовано, що підвищенню якості організації виховної роботи у вищому навчальному закладі сприятиме сукупність таких педагогічних умов, як, наприклад:

- сформованість мотиваційної основи активної виховної діяльності студентів;
- забезпечення їх активної креативної діяльності шляхом впровадження особистісно-орієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів;
- використання педагогічної рефлексії викладача;
- наявність алгоритму дій викладача;
- діагностика ефективності виховання тощо.

Ми окремо виділили низку педагогічних умов організації моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі. Йдеться, зокрема, про:

- 1) чітку розробку мети, завдань, видів, функцій і принципів організації моніторингу, тобто створення моделі моніторингу;
- 2) забезпечення теоретичної та методичної готовності педагогічного колективу до впровадження моніторингу у виховний процес;
- 3) залучення до моніторингу студентів як суб'єктів виховного процесу;
- 4) забезпечення моніторингу науково-методичним інструментарієм та новими інформаційними технологіями.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розглядаючи поняття педагогічних умов в контексті моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі, ми дійшли висновку, що дослідження й аналіз якості виховної роботи є надто складним процесом, який вимагає, з одного боку, розробки моделі, обґрунтування інструментарію дослідження, його чіткої методики та обробки й інтерпретації одержаних експериментальних даних, а з іншого, - реалізація педагогічних умов, тобто такого середовища, обставин, які є сприятливими для здійснення цього моніторингу. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов і їх експериментальна апробація залежать від предмету дослідження, його завдань і гіпотези.

Нами встановлено, що необхідно розробити спеціальний науково-обґрунтований інструментарій для здійснення моніторингових процедур – кваліметричну факторно-критеріальну субмодель оцінки результативності виховного процесу у вищому навчальному закладі. А також подальшого дослідження потребує проблема цілеспрямованої підготовки науково-педагогічних працівників до використання технології моніторингу результативності виховного процесу.

1. *Бабочкин П.И. Проблемы становления специалистов в высшей школе. - М., 1997. – С.13-27.*
2. *Бех І. Принципи інноваційної освіти // Освіта і управління.-2005.-Т.8.- С.7-21.*
3. *Гончаренко С. Про якість професійної освіти // Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції. – Хмельницький: Авіст, 2007. – С. 50-54.*
4. *Домінський О.С. Практико-орієнтована освіта // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. праць /. – Вінниця: ДОВ Вінниця, 2000. – С. 197.*
5. *Карпічев, В.С. Організація і самоорганізація соціальних систем [Текст]. Словник / В.С. Карпічев. - М.: Видавництво РАГС, 2004.*

6. Кремень В. Деякі питання формування особистості професіонала в контексті вимог сучасного суспільства // Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції. – Хмельницький: Авіст, 2007. – С. 3-6.
7. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навчальний посібник. - Харків, 2002. - С. 126-174.
8. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. – К. : Аконт, 1999. – Т. 2. – 910 с.
9. Сутність та зміст поняття "педагогічні умови" / Н. Тверезовська, Л. Філіппова // Нова пед. думка. - 2009. - N 3. - С. 90-92.
10. Українсько-російський психологічний тлумачний словник / авт.–упор. В.М.Копоруліна. – Х. : Факт, 2006. – 400 с.
11. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФА, 1998. – 576 с.